

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра корейської і японської філології

Курсова робота
з японської філології

на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ЯПОНЦІВ, ЩО НАЛЕЖАТЬ ДО LGBTQ+
СПІЛЬНОТИ**

Студентки групи Яп01-21

факультету східної і слов'янської філології
денної форми навчання

Освітньої програми: Японська мова і література
та переклад, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.069 Східні мови та літератури
(переклад включно), перша – японська

Козубенко Марії Олександрівни

Науковий керівник:

викл. Дементьєва Тетяна Сергіївна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ LGBTQ+ СПІЛЬНОТИ В ЯПОНІЇ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В МОВІ.....	5
1.1. Японська LGBTQ+ спільнота в історичному аспекті.....	5
1.2. Історія гендерності японської мови	12
1.3. Загальна характеристика гендерних ролей у японському суспільстві.....	18
1.4. Специфіка японської системи ввічливості в сучасному “чоловічому” та “жіночому” мовленні	20
Висновки до Розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. МОВЛЕННЄВІ РИСИ, ПРИТАМАННІ ЧЛЕНАМ ЯПОНСЬКОЇ LGBTQ+ СПІЛЬНОТИ	23
2.1. Особливості вживання варіантів особового займенника “я”	24
2.2. Послугування членами LGBTQ+ спільноти експресивними частками.....	28
2.3. Специфіка ввічливого мовлення представників LGBTQ+ спільноти	30
2.4. Лексика на позначення представників LGBTQ+ спільноти та специфіка її вживання	31
Висновки до Розділу 2.....	33
ВИСНОВКИ.....	34
要約	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

Основною відмінністю японської мови від євроцентричних уявлень про норми мовлення є притаманні їй специфічні риси: система рівнів ввічливого мовлення та відносно чіткий розподіл мовлення на “чоловіче” та “жіноче”. Традиційно чоловікам притаманне вживання більш грубих та простих конструкцій, жінкам – скромне та ввічливе мовлення, – а основними засобами для вираження цих мовленнєвих рис є спеціальна лексика та граматики, експресивні частки тощо. Не дивлячись на усталене уявлення про різницю в мовленні двох статей, сучасне японське суспільство розвивається та прогресує, що спонукає мовленнєві тенденції до відповідних та належних сьогоденню змін. Хоча мовлення японців у наш час набуває гендерної нейтральності та розмитості в розподілі за статями, у популярній культурі й досі прослідковується продовження посилення стереотипів щодо мовлення. Такий стан речей піднімає питання – як гендеровані аспекти японської мови впливають на мовлення осіб, що не є цисгендерними чи гетеросексуальними, тобто виходять за межі чітко визначених стандартів японського суспільства?

Актуальність роботи полягає в тому, що на момент написання курсової роботи в українській японістиці відсутні опубліковані наукові роботи, що на своїй меті мали б висвітлення тематики японської LGBTQ+ спільноти та мовлення осіб, її членів.

Мета роботи полягає у визначенні рис мовлення характерних для представників японської LGBTQ+ спільноти.

Мета дослідження вимагає таких **завдань**:

1. Окреслити положення LGBTQ+ спільноти Японії в історичному контексті.
2. Викласти інформацію про історію та розвиток гендерності японської мови.
3. Охарактеризувати гендерні ролі в Японії від давніх часів до сучасності.
4. Визначити специфічність японської системи ввічливості в “чоловічому” та “жіночому” мовленні.
5. Проаналізувати особливості вживання займенника “я” квір-японцями.
6. Провести аналіз вживання експресивних часток представників LGBTQ+.

7. Визначити специфічні риси ввічливого стилю мовлення квір-японців.
8. Виокремити основну термінологію японської мови на LGBTQ+ тематику.

Об'єктом дослідження є мовлення японців, що є частиною LGBTQ+ спільноти.

Предметом дослідження є лексичні та стилістичні особливості мовлення японців, що належать до LGBTQ+ спільноти.

Матеріалом дослідження є інтерв'ю з 38 японцями-членами LGBTQ+ спільноти в документальному фільмі “*Queer Japan*” (2019 рік, 99 хв.) режисера Graham Kolbeins та епізоді “*Japan*” документального телевізійного шоу “*Gaucation*” (2016 рік, 44 хв.) режисерів Niharika Desai та David Laven.

У ході дослідження було застосовано такі **методи**, як функціональний (розглянуто, яким чином функціонують мовні засоби), дистрибутивний (розглянуто окремі лексичні одиниці, риси мовлення в контексті, їхню взаємодію та особливості їхнього використання в залежності від самого контексту), і контекстуальний (мовлення різних людей аналізувалося за різних обставин) та конwersаційний (дослідження було зосереджено на аналізі усного мовлення) аналізи.

Наукова новизна роботи полягає в одержанні перших результатів дослідження мовлення квір-японців в українській японістиці, а також удосконалення знань про характерні для жіночого та чоловічого мовлення риси.

Практичне значення. Одержані результати аналізу мовлення японців, що належать до LGBTQ+ спільноти, можуть бути використаними в подальшому дослідженні даної тематики, пласту лексики та специфічних рис мовлення.

Обсяг і структура роботи. Курсова робота загальним обсягом 46 сторінок складається з двох розділів, кожен з яких містить чотири підрозділи, загальних висновків, анотації іноземною мовою, списку використаних джерел у кількості 45 найменувань та додатків.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ LGBTQ+ СПІЛЬНОТИ В ЯПОНІЇ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ ЇЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В МОВІ

1.1. Японська LGBTQ+ спільнота в історичному аспекті

Найдавніші згадки про не гетеросексуальні стосунки в Японії збереглися в літературі та мистецтві, та не дивлячись на це, теми гендеру та сексуальної орієнтації першочергово були для японців чимось природним, а люди, що були задіяні в таких взаєминах, не одразу почали виділятися в окрему групу (Hideki, 2003/2006).

Натяки на одностатеві стосунки в джерелах до періоду Едо є доволі розмитими, через що вважаються ненадійними деякими дослідниками (Leupp, 2023). У політеїстичній язичницькій релігії шінтоїзм одностатеві стосунки не засуджувалися, оскільки ніяких обмежень чи моральних принципів щодо статевих актів не існувало. Збереглися історії міфологічного характеру, де закохані слуги-чоловіки богині Аматерасу після смерті були поховані разом, чи де інша богиня виконувала звабливий танець для самої Аматерасу (Conner, D. Sparks, & M. Sparks, 1998, p. 31). У “Манйошю” (750 р.) та “Ісе моногатарі” (951 р.) від імені персонажів-чоловіків чуттєво описується туга за близькими друзями, а роман “Тенджі моногатарі”, написаний Мурасакі Шікібу на початку XI століття, містить епізод, де головний герой проводить ніч із братом дівчини, що відмовила йому в почуттях. Але найкращими прикладами згадок одностатевих стосунків між чоловіками вважаються щоденники (“ніккі”), які датуються XI-XII століттями. Так, державний та військовий діяч Фуджівара Йорінага згадує своїх сексуальних партнерів, від слуг до аристократів; він, Фуджівара Канедзане та інші автори також пишуть про хлопців, яких відбирали для імператорів, що іноді надавали їм високі державні посади (Leupp, 2023, p. 25).

Слід звернути увагу, що в джерелах давнього періоду японської історії (а пізніше й періоду Едо) часто фігурують такі поняття як 男色 /*наншьоку*/ та 衆道

/шюдō/, що вказують на стосунки між дорослими чоловіками та юнаками. Практика *наншьоку* прийшла до Японії з Китаю в IX столітті, її назва дослівно перекладається як “чоловічі кольори”, але канджі 色 також має евфемічне значення “пристрасть” (Preskar, 2023). Наншьоку використовували для опису стосунків між буддійськими монахами та ченцями малих чинів, а також при зображенні статевих актів між камі або богами. *Шюдō* – шлях юнака, у свою чергу, пов’язують із поняттям 若衆 */вакашю/* – юнаки, що тренувалися в бойових мистецтвах під наглядом самураїв. Практика *шюдō* заохочувалася, адже вважалося, що вона має позитивний вплив на обох учасників таких стосунків. Особливістю обох явищ є систематизованість, та визначеність ролей – дорослий чоловік завжди був більш домінантним (Leupp, 2023).

На відміну від одностатевих стосунків між чоловіками, жіночі взаємини були висвітлені в менших деталях, джерел зі згадками яких також зберіглося менше. Зображення жінок в одностатевих стосунках можна побачити в японському мистецтві гравюри “шюнга”, що був присвячений сексуальності. Однак, ці зображення нерідко мали споглядача-чоловіка, роблячи ці витвори мистецтва орієнтованими на чоловічу аудиторію (Chalmers, 2002, p. 19). Важливо зазначити, що до XX століття для стосунків між жінками не було усталеного терміну, а 女色 */джьошьоку/*, що за аналогією з *наншьоку* мав би означати “жіночі кольори”, насправді вказував на гетеросексуальні стосунки. Взаємини між жінками також не було підвищено до статусу 道 */dō/* – шлях, вчення (McLelland, 2004, p. 28). Причиною різниці в об’ємі збережених джерел, що містили згадки жіночих та чоловічих одностатевих стосунків, можна назвати статус жінки в японському історично патріархальному суспільстві.

Окремо слід звернути увагу на феномен японського театру “но” в XI-XV століттях (а починаючи з XVII століття й у театрі “кабукі”), де жінки та чоловіки грали ролі протилежних статей, відповідно започатковуючи традицію кросдресингу (від англійського *cross-dressing* – носіння предметів одягу, які зазвичай асоціюються із протилежною статтю). Велика кількість вистав була присвячена міфологічній тематиці та інкорпоровала в собі сакральні ритуали, де актори відігравали міфічних постатей із протилежними їм статями чи андрогенним зовнішнім виглядом.

Наприклад, героїня вистави “Ізуцу” (“Колискова колодязя”) у кульмінаційний момент виявляє свою андрогенну святість саме шляхом кросдресингу. Розмиту межу між відображенням чоловічого та жіночого також можна прослідкувати в мистецтві, де в гравюрах іноді важко розрізнити чоловіка та жінку (Saeki, 2008, para. 3-10).

Зміни в суспільному ставленні до одностатевих стосунків та гендерного самовираження вперше прийшли в період Мейджі із запозиченням Японією західних цінностей, культури, поглядів, а також подальшою модернізацією (McLelland, 2011, p. 2). Із неперервним розвитком ранньої LGBTQ+ спільноти, у часи реставрації Мейджі почала зростати й неприязнь до практики одностатевих стосунків. Основним джерелом такого ставлення стала нова для Японії наука – сексологія, що вивчає людську сексуальність. У статтях та художній літературі вперше центральними темами почали виступати сексуальність та сексуальне бажання, що призвело до популяризації дискусії про “нормальні” та “збочені” форми сексуальності (Hideki, 2003/2006). Визначною подією тогочасності було прийняття законів проти содомії в 1872 р. – єдиний випадок у японській історії, коли одностатеві відносини було криміналізовано – які було скасовано за вісім років. Під впливом вестернізації та після китайсько- й російсько-японських війн *шюдō* та *нанишюку* почали занепадати, не дивлячись на створений під час воєнних дій зв’язок практик одностатевих стосунків із націоналізмом через “бушідо” (Makoto, & Lockyer, 1994, p. 103).

У ранньому періоді Тайшю (1912-1925) запроваджується термін 同性愛 /*дōсēай*/, що вперше створював зв’язок між жіночими й чоловічими одностатевими стосунками та слугував раннім відповідником терміну “гомосексуальність”. Таке об’єднання дало змогу звернути увагу на жіночі стосунки, що до цього розглядалися лише побіжно (McLelland, 2004, p. 28; Hassan, 2022). Цей період також характеризують як час, коли популярність та інтерес до відмінних сексуальних орієнтацій, у медіа зросла: зацікавленість у репрезентації стосунків між жінками, заснування японської музично-театральної жіночої трупи Такаразука Ревю (宝塚歌劇団 /*такаразука катекідан*/) тощо (Saeki, 2008, para. 15). Така популяризація мала й негативні наслідки: чітка диференціація між тілесним чоловічим коханням та

романтичним жіночим. На період Тайшю припадає зародження активістського руху, прикладом впливових діячок якого є письменниця Йошія Нобуко, що публічно розповідала про стосунки із учителькою математики, з якою пізніше намагалася легально одружитися, та перекладачка Юаса Йошіко, яка мала неоднозначні стосунки із письменницею Міямото Юріко, а пізніше ідентифікувалася як лесбійка.

Японський мілітаризм у 1930-х роках обмежував свободу в обговоренні тем, що стосувалися сексуальності та одностатевих стосунків (McLelland, 2011, р. 4). Однак, збільшення кількості чоловіків, яких призивали до армії, відповідно відокремлювали від потенційних партнерок, дало поштовх до заохочення інтимних стосунків між чоловіками. Героїзм та мужність, що почали асоціюватися й з жінками, які також долучалися до військової справи, стали несумісними із гетеросексуальними стосунками – чоловіча любов до жінок перекривалася гомосоціальними стосунками між юнаками (Hideki, 2003/2006). На відміну від союзних країн Японії, де приналежність до “сексуальних девіантів” була підставою для звільнення з посади, самі японці бачили одностатеві стосунки між чоловіками, як щось необхідне та неминуче, як наслідок вимушеної статевої сегрегації (McLelland, 2011, р. 5).

Після поразки у війні у Японії несподівано стрімко зросла нова культура сексуальності. Цензура та обмеження періоду мілітаризму змінилися на вільне вираження та зацікавленість у нових способах гендерної презентації. Послаблення ідеологій призвело й до менш осудливого ставлення до гомосексуальності в медіа та дало поштовх до поширення інформації про статеву освіту, здебільшого в журнальних статтях, у тому числі й орієнтованих на висвітлення тем одностатевих стосунків (McLelland, 2011, р. 6). У виданнях публікувалися й листи від читачів, які дозволяють дізнатися подробиці організації LGBTQ+ спільноти того часу. У них описуються перші гей-бари, ホモバー /хомобā/ (прим. авт.: від англ. *homo bar*), зазначаються такі терміни на позначення гомосексуальних чоловіків як 男色家 /даншьокука/ та тількино запозичений ゲイ /rē або tei/ (прим. авт.: від англ. *gay*) тощо. Слід зазначити, що спочатку rē (tei) називали офіціантів, для відвідувачів вживалося поняття ホモ /хомо/ – таке розмежування проіснувало аж до 1980-х (McLelland, 2011, р. 7).

У 1950-х роках основною темою для дискусій залишалися чоловічі одностатеві стосунки, а жіночі – здебільшого обговорювалися тільки в “еро-гуро” журналах, де нерідко лесбійки називалися просто 女性のホモ /джьосє-но хомо/ – жінки-гомо (McLelland, 2004, р. 8). Однак, коли друга хвиля фемінізму в 1960х роках дійшла до Японії, утворилося сприятливе середовище для активізму, який проявлявся в створенні барів для лесбійок та політизації терміну レズビアン /резубіан/ (прим. авт.: від англ. *lesbian*) – лесбійка. Заснування в 1971 році токійського клубу 若草の会 /вакакуса-но кай/ (Клуб молоді трави), що слугував і як місце для знайомств, і як середовище для політичних дискусій, часто називають переломним моментом в історії лесбійської спільноти в Японії (Chalmers, 2002, р. 33). Лесбійський активізм ґрунтувався на створенні систематизованої та організованої спільноти й усталені зв’язків із японським феміністичним рухом (Bullock, Kano & Welker, 2017). Слід наголосити, що гомосексуальні жінки та чоловіки не переслідувалися законом та історично соціалізувалися в різних середовищах, відповідно, не мали спільних для обох сторін проблем, які могли б об’єднати їх в один активістський рух.

Під час епідемії СНІДу в 1980-х роках, почали набирати популярність гомофобні ідеї, що, як зазначають Kazama T. та Kawaguchi K (2003, р. 181), були поширені Міністерством охорони здоров’я Японії, у наслідок виокремлення ними одностатевих стосунків між чоловіками як одне з основних джерел ВІЛ-інфекції, не дивлячись на те, що першочергово епідемія в Японії була спричинена недостатніми заходами з безпеки щодо нестерилізованих компонентів крові імпортованих з США (Kawasaka, & Würrer, 2024, р. 3).

Активний розвиток політичного руху гомосексуальних чоловіків припадає на 1970-1980-ті роки, де такі активісти як Того Кен, Оцука Такаші та Тейшіро Мінамі вперше робили спроби потрапити до лав парламенту, організувати прайд-паради, що включали й лесбійок, а також за аналогією із *резубіан* політизувати поняття *tē* (тей). Паради стали черговим прикладом складності у встановленні спільного руху між чоловіками та жінками, коли учасниці-лесбійки почали виявляти незадоволення в недостатньому залученні в організацію (McLelland, 2011, р. 11-12). Молодше покоління

виділялося особливою нетерплячістю до тогочасних ідейних лідерів та пізніше створило власну організацію – 動くゲイとレズビアンの会 /утоку геї (гей)-то резубіанно кай/ (Організація рушійних геїв та лесбійок) або OCCUR (アカー /акā/). Діяльністю організації було досягнуто виключення гомосексуальності з переліку психічних захворювань та зміни вже усталеної термінології на таку, що відповідала б сучасному становищу японської LGBTQ+ спільноти (Roberson & Nobue, 2002, p. 189). В обіг увійшли такі терміни як 性的マイノリティ /сєтекі майноріті/ – *сексуальні меншини*, що дозволяв ідентифікувати представників спільноти як групу, що мала право на самовираження та рівність, і 性的指向 /сєтекі шікō/ – *сексуальна орієнтація*.

У цей період представники LGBTQ+ спільноти стали більш розповсюдженим явищем у медіа та мистецтві – у фільмах та серіалах головними героями почали виступати геї та лесбійки, популяризувалася література від та про лесбійок тощо (Ogawa, 2017). Визначними діячами в 1990-х роках можна назвати письменника Фушімі Норіакі, який робив акцент не на нормалізації квір-стосунків, а на знищенні усталеної “гетеро-системи”, та письменницю й активістку Какефуду Хіроко, яка мала схожу позицію та стала авторкою робіт про власний досвід як лесбійки, що мали значний вплив на жінок LGBTQ+ спільноти того часу. Усе більше й більше обговорювалися теми гендеру, андроцентричності та гетеронормативності, публікувалися наукові праці про LGBTQ+ активізм (Kawasaki & Würrer, 2024, p. 4).

На початку 2000-х років людям, що ідентифікували себе як не гетеросексуальні чи цисгендерні¹ особи, було вперше надано можливість долучитися до органів місцевого самоврядування, наприклад Оцуджі Канако, що була допущена до Префектурних зборів Осаки в 2005, а пізніше зробила камінг-аут (публічно оголосила, що вона лесбійка), та відкрита трансгендерна активістка Камікава Ая, яка була обрана до Муніципальної ради Токіо в 2003. Цей період характеризують відкриттям нових можливостей для трансгендерних людей, але й помітною негативною реакцією від консервативної частини населення у відповідь на спроби введення занять з статевої

¹ Цисгендерність – явище, коли гендерна ідентичність людини збігається з її біологічною статтю.

освіти та боротьбу за рівні права на підставі гендеру та сексуальної орієнтації (Kawasaka & Würrer, 2024, p. 6). Незадоволення громадськості надало чергове підтвердження байдужості більшості населення до захисту сексуальних меншин.

З 2010 року спостерігається покращення стану обізнаності в проблемах LGBTQ+ спільноти та поширення активізму поза межами таких великих міст-епіцентрів як Токіо та Осака – майже по всій території країни проводилися освітні та розважальні заходи, покази фільмів на LGBTQ+ тематику, а квір-організації почали співпрацювати з місцевими органами самоврядування та бізнес установами (杉浦郁子 & 前川直哉, 2022). Запровадження права на отримання сертифікатів партнерства для одностатевих пар, хоча й надає лише обмежені правові переваги чи захист та є фактично тільки символічним визнанням таких стосунків, привернуло увагу до існування одностатевих пар і необхідності юридичної рівності (Kawasaka & Würrer, 2024). Ситуація покращується, адже за статистикою станом на 2023 рік 60-70% японців, що взяли участь в опитуванні, підтримують одностатевий шлюб (*За результатами опитування*, 2023). Не дивлячись на це, основною метою LGBTQ+ активізму з того часу й до сьогодні залишається легалізація одностатевих шлюбів.

LGBTQ+ спільнота також стала вважатися новим ринком для різноманітних бізнесів – представники спільноти розцінювалися не лише як споживачі, але і як робоча сила, спонукаючи компанії до інклюзивності та створення середовищ, які надавали б підтримку, захист та заохочення до розуміння LGBTQ+ спільноти (Kawasaka & Würrer, 2024, p. 7). В основному це робиться задля привернення уваги різноманітних людських ресурсів та покращення становища компаній на глобальному ринку. Такі зміни створили можливості для представників активістського руху фінансуватися не лише суто LGBTQ+ установами, але й звичайними бізнесами.

Однак зростання видимості проблем LGBTQ+ в політичному дискурсі та ЗМІ також зустріло й негативну реакцію. На відміну від реакції кінця 1990-х і початку 2000-х років, вона зосереджена насамперед на LGBTQ+ активізмі, який розглядають як загрозу традиційним сімейним цінностям. Також, хоча проблема гомофобії й змінилася на краще, анти-LGBTQ+ рух зосередився на трансфобії, що здебільшого

виражається в ідеях основних феміністичних течій та консервативних партій про загрозу для жінок, яку становитимуть трансгендерні жінки, якщо їм буде надано право бути залученими в ексклюзивно жіночі середовища (Kawasaki, 2023, p. 195).

Серед показових подій у 2020-х роках можна виділити серію судових процесів 2019-2022 років у п'яти великих містах Японії – Саппоро, Токіо, Нагої, Фукуоці та Осаці, – причиною яких стали неодноразові відмови в укладанні шлюбу одностатевими парами, які вважали, що таким чином їх було незаконно дискриміновано, шляхом позбавлення тих самих економічних і правових переваг, які мають гетеросексуальні пари.. Згідно з конституцією Японії, для укладання шлюбу потрібна згода обох статей, а не обох людей, відповідно, шлюбний союз можливий лише між гетеросексуальними партнерами; окружними судами було постановлено, що заборона одностатевих шлюбів не є неконституційною (National Public Radio, 2022). Також у 2020-2021 роках, напередодні Олімпійських ігор у Токіо, велика увага, як місцева, так і міжнародна, приділялася відсутності в Японії законів, які б захищали представників LGBTQ+ спільноти від дискримінації, на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (Human Rights Watch, 2021).

1.2. Історія гендерності японської мови

Відображення гендеру в японській мові не є новим явищем, але найдавніші письмові джерела свідчать, навпаки, про його відсутність – це можна прослідкувати ще в тексті японської історичної хроніки Коджікі, що датується 712 роком. У епізоді про створення земель Японії богиня Ідзанами-но Мікото та бог Ідзанагі-но Мікото при зустрічі обмінюються репліками “Який чудовий чоловік!” та “Яка чудова жінка!” відповідно, але побачивши, що створений ними острів не був ідеальним, Ідзанагі наголошує, що це сталося через те, що Ідзанами заговорила першою, та вони повторюють їх ще раз, починаючи з чоловіка, та отримують чудово сформовані острови сучасної Японії (Endō, 2006, p. 5). З цієї взаємодії виділяють дві особливості: їхнє мовлення ніяк не диференціюється за гендерною ознакою та яке значення

надається тому, що жінка говорить першою. Друга особливість не обов'язково означає, що чоловіки завжди вважали своє слово важливішим та таким, що має бути першочерговим – не є виключенням, що як чоловіки, так і жінки мали на це право.

У віршах жанрів танка та чьока з “Манйошю” (759 р.) також не прослідковується мовного гендерного розрізнення між творами написаними жінками та чоловіками. Umetomo S. (1937) наголошував на вживанні особового займенника 君 /*кімі*/ – *ти* лише поетесами по відношенню до чоловіків, але обґрунтування саме такому гендерно-орієнтованому вжитку не було виявлено (Endō, 2006, р. 7). Загалом, до періоду Хейан ознак, за якими можна було б диференціювати чоловіче та жіноче мовлення або взагалі не було, або вони були незначними.

У “Макура но соші” Сей Шьонагон та “Тенджі моногатарі” Мурасакі Шікібу, що були написані в ранньому ХІ столітті, тобто в період Хейан, можна побачити згадки про різницю в мовленні та більшу різноманітність стилів. Не дивлячись на це, згадка про “мовлення чоловіків та жінок” у “Макура но соші” змінюється на “мовлення людей” у варіантах оригінального тексту, що з'явилися в наслідок неодноразового його переписування та передання змісту рукописів без збереження конкретних деталей (Endō, 2006, р. 8). У романі Мурасакі Шікібу, жінки та чоловіки здебільшого спілкуються однаково, а відмінності, що виражені в більш грубому мовленні чи, навпаки, використанні ввічливих конструкцій, пов'язані скоріше із соціальним статусом персонажів, аніж їхньою гендерною приналежністю. Однак, у тексті є декілька згадок про те, що говорити швидко та з великим ентузіазмом було небажаним для жінок (Inoue, 2002). На той час навчатися писемності могли лише чоловіки та деякі заможні жінки, відповідно, записів авторства представниць нижчих суспільних верств чи про них майже не зберіглося. Ранній період Камакура продовжує тенденцію розрізнення мовлення за соціальним положенням, але не за статтю – проте із тим як патріархальне суспільство Японії розвивалося, чоловіки допускалися до високих посад частіше за жінок, закономірно роблячи ввічливе мовлення по відношенню до них більш поширеним серед жінок. Однак, у записах розмов між братами та сестрами,

або чоловіками та дружинами прослідковується відсутність вживання ввічливих конструкцій, що пояснюється однаковим статусом співрозмовників (Endō, 2006, р. 9).

Із середини XII-початку XIII століття, із приходом до влади самураїв, у тогочасних джерелах фіксуються згадки про частки, що мали б використовувати жінки в залежності від того, до кого вони звертаються (Endō, 2006, р. 30). Так, у ввічливому мовленні, наприклад, у розмові з батьками, вживалася кінцева частка を /o/, для рівних за статусом – や /ya/, а для нижчих – えい /ē/; окремо виділяють частку よ /yo/ – як чоловічу. Відмінності за гендерною приналежністю можна побачити і в різноманітних варіаціях особових займенників: 某 /soretai/, 我ら /warera/, 我 /wara/, 身 /mi/ в чоловічому мовленні та 我が身 /watami/, 自ら /mizukara/, 妾 /warawa/ – у жіночому.

Особливим явищем також була поява арготизмів – слів, що використовуються певною групою людей, щоб запобігти розумінню їхніх розмов іншими людьми, – серед заможних жінок, що допускалися до імператорського суду, яких називали 女房 /ньообо/ (Endō, 2006, р. 31). Хоча цей соціолект не створювався як протиставлення чоловічому мовленню, ним послуговувалися виключно жінки. Поширення 女房言葉 /ньообо котоба/ – мови ньобо відбулося поступово, шляхом навчання молодшого покоління жінок у заможних дам, переселення ньобо після одруження до чоловіка в інші регіони країни тощо, і вже в період Едо для дівчат було звичайним спілкуватися цим діалектом і з представниками інших верств населення (Endō, 2006, р. 36). Із часом чоловіки почали запозичувати конструкції та лексику ньобо котоба задля підвищення свого статусу через більш високе та елегантне мовлення (Kinsui, 2017, р. 98).

Період Токугава характеризується помітним впливом конфуціанських ідеологій на японське суспільство – чоловіки стали домінувати над жінками, яких навчали правилам слухняної поведінки, викладених у спеціалізованій літературі. Це повпливало й на мову, оскільки від жінок очікувалося більш спокійне самовираження: без вживання китаїзмів та просторіч, що надавали мовленню маскулітності, послуговування ввічливим мовленням тощо (Ramos, & Garcés, 2005; Endō, 2006). Можна припустити, що посібники з поведінки існували саме тому, що багато жінок не підкорялися цим суспільним правилам. Не дивлячись на те, що й незаможних жінок

та дівчат спонукали до слухняного поводження, у художній літературі збереглися діалоги, де жінки послуговувалися різноманітними стилями мовлення, у тому числі й простого, що в коментарях до текстів прирівнювався до чоловічого (Endō, 2006).

Більшість специфічних рис чоловічого та жіночого мовлення, які притаманні сучасній японській мові, виникли в період Мейджі. При порівнянні текстів періоду Едо та Мейджі помітне розмежування часток, що раніше не були прив'язані до гендерної приналежності мовця. Наприклад, як зазначає Komatsu Hideo (1988), частка ぜ /ze/ та особовий займенник 俺 /ore/, що раніше вживалися як чоловіками, так і жінками, у часи реставрації Мейджі були притаманні винятково чоловічому мовленню (Bendall, 2021, p. 15). На матеріалі уривків тогочасної літератури, стає помітним, що жінки говорили ввічливо до чоловіків, навіть якщо вони були в близьких стосунках, але чоловіки, здебільшого, відповідали в простому стилі. Поширеною особливістю жіночого мовлення було надмірне використання закінчення речень ございます /gozaimas/ та його варіацій (ござんす /gozansu/, ござんしょう /gozanshō/ тощо) та особового займенника першої особи わたくし /watakuushi/ (Endō, 2006, p. 70-74).

На цей період також припадає зародження 小生言葉 /shōsei kotoba/ – мова школярів – стиль мовлення характерний для учнів елітних шкіл. Оскільки юнаки, що випускалися з таких шкіл, отримували заможні чи керівні посади в дорослому житті, цей стиль поступово набув статусу стандартного мовлення серед політиків, економістів та академіків, а відповідно мав значний вплив на утворення сучасного чоловічого мовлення. Серед його особливостей можна виділити вживання 僕 /boku/ та кімі як стандартних особових займенників “я” та “ти”, запозичення аспектів самурайського мовлення та поєднання як західних, так і східних особливостей мовлення (Kinsui, 2017, p. 73). На початку ХХ століття прослідковується поступовий перехід від ввічливого бoku до більш жорсткого, грубого ore, яке передавало стійкість та міцність, яких Японія потребувала у воєнні часи. Паралельно із мовою школярів, розвивалася й 女学生言葉 /nyūsei kotoba/ – мова школярок, у наслідок того, що навчання стало вперше дійсно доступне для дівчат, здебільшого через сильний вплив вестернізації (Kinsui, 2017, p. 86). Однак, дозволити навчання собі могли лише дівчата

із заможних та престижних сімей. Серед особливостей *джьотакусє котоба* можна виділити використання таких часток та закінчень речення, як *だわ /дава/*, *かしら /кашіра/* та *てよ /тейо/*, що, на відміну від вживання схожих мовних засобів у чоловічому мовленні (наприклад, *だよ /дайо/*), вимовлялися із підвищеним тоном (Kinsui, 2017, p. 86). Також, на відміну від *шьōсє котоба*, мовлення школярок вважалося вульгарним, грубим та неналежним для молодих дівчат, адже багато аспектів (наприклад, просторічне вживання *боку* та *оре* дівчатами) були запозиченими з чоловічого мовлення. Не дивлячись на це, на межі XIX-XX століть *джьотакусє котоба* стала поширеною серед японок усіх соціальних статусів та вікових категорій, а пізніше обороти *дава* та *тейо* можна було побачити й у літературі. Мова школярок із додаванням деяких правил була поширеною серед гейш (Endō, 2006, p. 83).

У ранньому періоді Шьова з'являються такі феномени як *モダンギャル /модангяру/* – сучасна дівчина та *モダンボーイ /моданбōї/* – сучасний хлопець у відповідь на тривогу по всій країні, щодо можливого початку війни. *Модангяру* – це дівчата, які протистояли культурі “хороших дружин та мудрих матерів”, що нав'язувався молодшому поколінню та наслідували деякі аспекти чоловічого мовлення – перші кроки до боротьби за гендерну рівність (Saunders, 2021). Хоча це явище не отримало суспільної підтримки, навіть спонукаючи деяких дослідниць публікувати роботи, що наголошували на збереженні та дотриманні традиційного мовлення, із часом жінки почали все менше надавати перевагу ввічливому мовленню. Післявоєнний період приніс багато глобальних для Японії змін – жінки, які брали на себе роль голови сім'ї, займаючи робочі місця чоловіків, що пішли на війну, впевнено вступали в нову еру; така динаміка фактично зруйнувала традиційне японське уявлення про родину. Люди почали розуміти потребу рівності прав чоловіків і жінок, що б гарантувалися новою конституцією (Sugihara, & Katsurada, 2002).

У 1948 році журналістом Баншіро Судзукі була зроблена контрверсійна для того часу пропозиція щодо “скасування жіночої мови”, оскільки вона бере початок ще з феодального періоду Японії та не є актуальною для нових післявоєнних реалій (Endō, 2006, p. 83). Хоча таку пропозицію й зустріли з негативом, із часом жіноче мовлення

природно почало втрачати обов'язкові раніше аспекти ввічливості та запозичувати елементи з мовлення чоловіків. Паралельно із цим, жіноча мова також впливала й на чоловіків, які перейняли частки *の* /*но*/, *よ* /*йо*/ та *のね* /*ноне*/ для повсякденного мовлення (Kinsui, 2017, p. 87). Такий мовний симбіоз призвів до поступової нормалізації ідей про зрівняння чоловічого та жіночого мовлення в статусі. Як наслідок, аналізуючи розмови між чоловіками та жінками, що були затранскрибовані в кінці ХХ століття, майже неможливо сказати, які з реплік належать жінкам, а які – чоловікам. Хоча ввічливе мовлення набуло більш нейтрального статусу, розмовний стиль жінок та чоловіків став насиченим конструкціями та лексикою, що раніше вважалися притаманними лише представникам протилежних статей. Таку тенденцію до “асексуалізації” мовлення можна порівняти із відсутністю диференціації за гендерною приналежністю в давні часи історії Японії (Endō, 2006, p. 98).

Японська мова сьогодення характеризується поширеністю неологізмів та сленгу загального вжитку, що створюють не тільки чоловіки, але й жінки. Існують також популярні різновиди жіночого та чоловічого мовлення, які часто фігурують в аніме та манзі як засіб передачі характеристик персонажів через мовлення. *お嬢様言葉* /*оджъōсама котоба*/ – мова леді, характеризується гіпер-фемінним стилем та має багато елементів *джъōгакусē котоба* (D'Alconzo, 2022, p. 13). *コギャル言葉* /*когяру котоба*/ – мова когяру, є соціолектом субкультури когяру (поєднання слів *高校生* /*кōкōсē*/ – тут: старшокласниця та англійського *girl* – дівчина (*ギャル* /*гяру*/), особливостями якого є екстенсивне використання посилювальних суфіксів та часток, скорочення, а також багатий набір неологізмів, запозичень та сленгу (D'Alconzo, 2022, p. 16). *老人語* /*роджінго*/ – мова літніх чоловіків, є поєднанням західних та східних діалектів японської мови та має багато аспектів, характерних для мови періоду Едо, наприклад, використання *わし* /*ваші*/ та *吾輩* /*ватахай*/ замість *боку* чи *оре* (Camilleri, 2022). *ヤクザの言葉* /*якуза-но котоба*/ – мова якудзи, систематично була сформована як грубе та жорстоке мовлення, характерне екстенсивним використанням наказової форми дієслів, скороченнями та наявністю арготизмів (Buruma, 1985).

1.3. Загальна характеристика гендерних ролей у японському суспільстві

Хоча в Японії VI-VII століть імператорами здебільшого були чоловіки, залишилися джерела, що підтверджують наявність й імператриць, першою з яких була Імператриця Суйко (592-628). Політична позиція жінки в цей період була дуже впливовою, насамперед через те, що існувала думка про володіння жінками надприродних сил, які дозволяли їм контактувати зі світом духів. У подальших століттях жінки мали змогу писати та видавати власні твори, де описували свій побут та історичні події й зміни через призму свого досвіду. До кінця XVI століття японське суспільство мало переважно матріархальні тенденції (Ramos, & Garcés, 2005, p. 255).

Схожі на сучасні японські гендерні ролі мають свій початок ще в XVII столітті, коли неоконфуціанство, що мало великий вплив на подальший соціальний стан чоловіків та жінок, потрапило до Японії з Китаю. Конфуціанське суспільство будується навколо сім'ї, у якій чоловік, який має бути впевненим, незалежним та доміантним, є головою сім'ї та лідером (Вае, 2010, р. 72). Чоловіки мали бути добре освіченими в мистецтві (письмі, малюванні, грі на інструментах) та обізнаними в багатьох галузях – це вказувало на досвідченість та навички воїна. Слід зазначити, що на відданості державі та імператору робився акцент, ця ідеологія призводила до практики камікадзе та інших самовідданих очікувань від чоловіків (Brown, 2013). У такому суспільстві обов'язково заслуговували поваги люди, які були вищі за статусом, що у відносинах між чоловіками та жінками, означало, що жінки мали підкорятися чоловікам. Така динаміка прослідковувалося протягом усього життя жінки: дівчата мають поважати свого батька, одружившись – чоловіка, а народивши дітей – синів, – такий життєвий шлях був очікуваним для кожної жінки, адже згідно з конфуціанськими ідеалами вона мала наглядати за добробутом сім'ї (Ramos, & Garcés, 2005, p. 255). Поширеним був також шлюб за домовленістю, за правилами якого чоловік міг відмовитися від дружини, якщо вона не задовольняла потреби в народженні дітей, чи не була до вподоби родині чоловіка (Kawamura, 2011, p. 7). Не

дивлячись на те, що суспільство в той час стало патріархальним, жінки мали право на володіння майном, успадковування титулів та розпорядження фінансами.

Із настанням періоду Мейджі більшість гендерних ролей та норм збереглися, але були представлені в оновленому вигляді: чоловіки підпорядковувалися своїй компанії, а жінки продовжували опікуватися родиною, щоб чоловіки мали змогу присвячувати свій час роботі. Хоча в наслідок індустріалізації авторитет чоловіків слабшав, жінки залишалися набагато обмеженішими в правовому та освітньому аспекті. Ідея про “хороших дружин та мудрих матерів” поширювалася, наголошуючи на патріотизмі такого ідеалу жінки – поведінка, належна жінці, була доказом її вірності Японії (Ramos, & Garcés, 2005). Станом на XIX-XX століття жінки склали дві третини від усієї робочої сили текстильної індустрії, відіграючи важливу роль у розвитку держави (Saito, 2007). У період Тайшю пропонувалося більше посад, орієнтованих на жінок. Із приходом ідей мілітаризму до Японії більша частина XX століття характеризувалася наголошенням на репродуктивній ролі жінок, адже країна потребувала солдатів та чоловіків, які могли б наглядати за окупованими японцями територіями. Ця тенденція продовжувалася аж до 1970-х років та позиціонувалася як можливість для жінок стати опорою сім’ї, насправді ж – жінки фактично не вважалися справжніми членами суспільства доки вони не зроблять внесок у його розвиток, тобто доки не одружаться чи не народять дитину (Ramos, & Garcés, 2005, p. 257).

Після Другої світової війни й до кінця XX століття в наслідок розквіту суфражизму та фемінізму, становище жінок у суспільстві змінилося на краще – їм було надано право голосу, з’явилося більше можливостей на середню та вищу освіту, обговорювалися закони, які мали б забезпечувати однакову оплату праці чоловіків та жінок (Bullock, Kano, & Welker, 2017, p. 17). Такі успіхи феміністського руху також мали позитивний вплив і на чоловіків, оскільки деякі обов’язки, виконання яких очікувалося від них державою, стало можливим розподіляти із дружиною. Не дивлячись на це, менталітет держави здебільшого залишався таким самим, як й у період Мейджі, де жінки мали доглядати сім’ю, а чоловіки були годувальниками.

У сучасній Японії для жінок та чоловіків з'явилося більше можливостей та свободи у виборі щодо побудування власної сім'ї та працевлаштування (Dasgupta, 2010; Cooper, 2013, p. 2; Cook, 2017). Хоча Японія й знаходиться на другому місці за різницею в заробітних платах між чоловіками та жінками, рівень зайнятості в процентному співвідношенні є однаковим. На початку 2000-х було засновано декілька державних організацій, що на меті мають покращення стану жінок та чоловіків шляхом створення умов для здорового балансу між життям та роботою, боротьбою із насильством та забезпеченням рівності прав обох статей (Meng, 2009, p. 26).

1.4. Специфіка японської системи ввічливості в сучасному “чоловічому” та “жіночому” мовленні

Сучасна японська мова має три типи ввічливого стилю, *кейго* (敬語): *тейнейго* (丁寧語), стандартна та найбільш нейтральна ввічлива мова, *сонкейго* (尊敬語) використовується по відношенню до осіб вищих за соціальним статусом та *кенджього* (謙讓語) – по відношенню до самого мовця. Протиставленням до *кейго* є *кого* (口語), простий стиль, який застосовується для близьких або рівних за статусом людей. Чоловіче та жіноче мовлення відрізняються насамперед тим, наскільки часто мовці послуговуються ввічливою мовою та які специфічні зміни в неї вносять. Як уже було зазначено в підрозділі 1.2., японському населенню сьогодення притаманне змішування традиційно жіночих та чоловічих аспектів мовлення, тому наведені особливості стосуватимуться двох крайностей гендерного спектру японської мови.

Характерним для чоловічого мовлення є надання переваги простому стилю, що виражається у вживанні простих або словникових форм слів та майже повної відсутності “прикрашальних префіксів” お /o/ та っ /to/, що як правило додаються до слів японського та китайського походження відповідно (Sturtz, 2001, p. 205). На противагу цьому, традиційно жіноче мовлення вимагає дотримання правил ввічливого стилю, що робить їхнє мовлення більш елегантним та витонченим. Імператив, тобто наказовий спосіб дієслів, частіше вживається чоловіками, жінки ж традиційно

надають перевагу прохальній формі (Inoue, 2006). Поширеними є скорочені й сленгові форми слів, здебільшого прикметників та дієслів, які надають мовленню грубішого та вульгарнішого звучання, а отже першочергово вони атрибутуються до чоловічої мови. Не дивлячись на це, існують неологізми, що були створені жінками й залишилися в ужитку лише цього прошарку населення (Endō, 2006, p. 99; Maynard, 2016).

У межах розмовного стилю сталий порядок слів (підмет – додаток – присудок) японської мови може змінюватися (таке явище називають дислокацією), що є рисою жіночого мовлення (Tsujiura, 2007, p. 437) і використовується для пояснення та підкреслювання слів у реченні. Варіанти дислокації включають переміщення присудку на початок речення, прямого й непрямого додатку перед підметом та зміна позицій обставин. Наприклад, замість 新しい映画見た? /атарашіі е́га міта?/ – *ти дивився новий фільм?* (дослівно *новий фільм дивився?*), жінка може сказати 見た、新しい映画? /міта, а́тарашіі е́га?/, (дослівно *дивився, новий фільм?*).

Японська мова має ряд особових займенників на позначення “я” та “ти (ви)”, що прийнято поділяти за рівнем ввічливості та наскільки маскулінну чи фемінну характеристику вони передають стосовно мовця чи адресата. Хоча варіацій “я” нараховують до двадцяти, основними “чоловічими” є *боку* та *оре*, а “жіночими” – *аташі* /аташі/, а також його варіації *атакуші* /атакуші/ та *атай* /атай/. В окрему групу виділяють гендерно-нейтральні займенники *ваташі*, *ватакуші* та *自分* /джібун/, особливістю вживання цих займенників є те, що жінки більш ймовірно послуговуватимуться ними навіть у розмовному стилі (Kitaō, 2000). Основними варіантами “ти (ви)” можна викласти в градації *анта* /анта/, *аната* /аната/, *кімі* та *омае* /омае/, де *анта* буде найбільш фемінним, а *омае* – маскулінним (Kinsui, 2017). Прослідковується, що мовці мають певний набір зручних для них займенників, які використовуються в залежності від ситуації та особистого бажання та самовідчуття.

Різноманітні частки наприкінці речення, функцією яких є надання мовленню експресивності, також розподіляють на традиційно чоловічі (ぜ /зе/, そ /зо/, さ /са/), жіночі (*кашіра*, *ва*, *но*) та гендерно-нейтральні (*йо*, *не*). Слід зазначити, що деякі

частки можуть переходити з однієї категорії в іншу в залежності від інтонації, з якою вони вимовляються, а також поєднуватися між собою (のね /none/, わよ /вайо/ тощо) (Abe, 2010, p. 49). Експресивні частки вживають у поєднанні з відповідними займенниками задля створення загального більш грубого чи більш витонченого образу. Вигуки також умовно диференціюються за гендерною ознакою: жіночі あら /ара/, まあ /mā/ і чоловічі おい /ой/, ころ /кора/ тощо (Kinsui, 2017, p. 83-84).

За словами Didi-Ogren Н. (2020), наведені закономірності стосуються стандартної японської мови – діалекти мають відмінні особливості, наприклад, у деяких із них – *ore* є гендерно-нейтральним займенником (Bendall, 2021, p. 19).

Висновки до Розділу 1

У першому розділі нами було розглянуто історичні відомості про японську LGBTQ+ спільноту, починаючи з найдавніших згадок про одностатеві стосунки до діяльності активістських рухів сучасності. Було також надано визначення специфічним для Японії тематичним поняттям *наншьоку*, *дбсēай*, *шюдō* тощо.

Ми окреслили особливості розвитку гендерності в японській мові, зосереджуючи увагу на особливостях, відмінностях та зв'язків між чоловічим та жіночим мовленням. Окремо було зазначено про загальний стан та тенденції в змінах сучасного гендерованого мовлення, наприклад, поступове розмиття раніше чіткого розподілу різноманітних мовних засобів на чоловічі та жіночі.

Нами було виділено основні риси гендерних ролей у японському суспільстві в історичному контексті, а також який вплив на них мали вмотивовані конфуціанством суспільні норми та як вони змінювалися із плином часу.

Було детально представлено специфічні для жіночого та чоловічого мовлення особливості, насамперед акцентуючи увагу на різниці в послугуванні ввічливою мовою та її елементами. Ми також розглянули розподіл займенників, експресивних часток та вигуків на типово фемінні та маскулінні.

РОЗДІЛ 2

МОВЛЕННЄВІ РИСИ, ПРИТАМАННІ ЧЛЕНАМ ЯПОНСЬКОЇ LGBTQ+ СПІЛЬНОТИ

Для дослідження особливостей мовлення членів японської LGBTQ+ спільноти було обрано матеріали документального фільму “*Queer Japan*” (Kolbeins, 2019) та епізоду “*Japan*” документального телевізійного шоу “*Gaycation*” (Desai, & Laven, 2016), що зосереджені на висвітленні прав LGBTQ+ у Японії через призму особистого досвіду квір-японців, які у форматі інтерв’ю розповідають про труднощі, з якими їм довелося зіткнутися, власний активізм тощо. Аналіз відеоматеріалів було проведено шляхом спостереження та подальшого фіксування певних аспектів мовлення зазначених вище осіб, а саме: вживання варіацій особового займенника “я”, експресивних часток, ступенів ввічливості, а також тематичної лексики. Учасниками інтерв’ю виступали люди в середньому віковому діапазоні 30-50 років, що тим чи іншим чином вважали себе частиною LGBTQ+ спільноти. Час, який приділявся кожному мовцю був різним, тому адекватною кількістю матеріалу, що надавав достатньо інформації для аналізу, було вирішено вважати розмови, які тривали більше однієї хвилини або містили три та більше реплік учасника. Слід також зазначити, що предметом дослідження виступає саме усне мовлення, а отже особу, яка послуговувалася мовою жестів, було вилучено з остаточного переліку учасників.

Враховуючи критерії, зазначені вище, для аналізу нами було виокремлено 38 мовців, яких ми розподілили на категорії. Було сформовано чотири групи за гендерною ідентичністю: цис-гендерні чоловіки (13 осіб) та жінки (3 особи); трансгендерні чоловіки (4 особи) та жінки (5 осіб). З них за сексуальною орієнтацією було виділено: гомосексуальних осіб, тобто лесбійок та геїв, (15 осіб); бісексуальних (1 особа); осіб що чітко не визначили свою сексуальну орієнтацію (9 осіб). А також утворилася окрема група учасників, що не надали інформації ні про власну стать, ні про сексуальну орієнтацію (13 осіб). Узагальнену інформацію наведено в Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Відомості про самоідентифікацію учасників інтерв'ю

		Сексуальна орієнтація		
		Гомосексуальний(на)	Бісексуальний(на)	Не зазначено
Гендерна ідентичність	Чоловік	12	1	-
	Жінка	3	-	-
	Трансгендерний чоловік	-	-	4
	Трансгендерна жінка	-	-	5
	Не зазначено	-	-	13

Для зручного послугування наведеними даними в подальших розділах, учасники інтерв'ю будуть поділені на шість груп: чоловік-гей, чоловік-бісексуал, жінка-лесбійка, трансгендерний чоловік, трансгендерна жінка та невизначена особа.

У процесі спостереження фіксувалися два типи даних: кількість осіб, що демонстрували певні мовленнєві особливості, а також кількість випадків вживання. У таблицях наступних розділів числові дані подаватимуться у форматі “кількість випадків вживання/кількість осіб”. Увага також приділялася обставинам, у яких проводилося інтерв'ю, темі розмови, специфічним деталям особистості мовців тощо.

2.1. Особливості вживання варіантів особового займенника “я”

Як уже було зазначено в підрозділі, 1.2. мова сучасних японців має тенденцію до “асексуалізації”, відповідно специфіка вживання такого значущого для самоідентифікації особового займенника як “я” також зазнає певних змін.

У ході аналізу інтерв'ю нами було зафіксовано вживання чотирьох варіацій займенника “я”: 私 /*vatai*/ (59 разів 16 особами), 僕 /*boку*/ (23 разів 9 особами), 自

分 /джібун/ (18 разів 10 особами) та あたし /аташі/ (6 разів 3 особами), – а також випадки повної відсутності їхнього використання (8 особами, тобто лише 26,7% усіх учасників). Найбільш вживаним варіантом займенника “я” виявився *ваташі*, що становив 55,7% усіх випадків вживання. Він фігурував у мовленні учасників усіх категорій, крім чоловіка-бісексуала, який не використовував жодних займенників у своєму мовленні, але найбільше ним послуговувалися чоловіки-геї (21 випадок), жінки-лесбійки (13 випадків) та невизначені особи (19 випадків). Наступними за поширеністю є *боку* (21,7%) та *джібун* (17%), і, хоча в процентній частоті їхнього використання є різниця, вживала їх майже однакова кількість осіб – 9 та 10 відповідно.

Окремо слід виділити тенденцію, надання трансгендерними особами переваги традиційно гендерованим *боку* (4 рази чоловіками) та *аташі* (5 разів жінками), у випадках, коли вони не використовували *ваташі* чи *джібун*. Такий вибір обґрунтовується прагненням до чіткого визначення власної гендерної ідентичності та наголошення на ній співрозмовникам, а також задля встановлення тіснішого зв'язку між нею та мовленням особи. Так, не знаючи, яким чином ідентифікує себе особа, можна припустити, що вона є жінкою чи трансгендерною жінкою, почувши таку репліку: あたし自身は当然いいものだと思って、自分の表現の方法の一つだと思って、まあ、その性別とかそういった概念、囚われることなく... /аташі джішін-ва тōзен ī моно да то омотте, джібун-но хьōген-но хōхō-но хітоцу да то омотте, мā, соно сēбецу-тока сō ітта тайнен, торавареру кото нау.../ – Особисто я думаю, що це, звичайно, хороша річ, що це метод самовираження, ну, який не стримується як таким концептом гендеру... (Desai, & Laven, 2016, 7:24-7:34).

Єдиний випадок використання *аташі* чоловіком-геєм, був у дружній розмові з іншим чоловіком: あなたは最後まで居残って、十二時電車、終電で帰ってけど... あたしはそこから朝まで仕事が続いたんだからね。/аната-ва сайго-маде інокотте, джіōні джі денія, шūден-де каетте-кедо... аташі-ва соко-кара аса-маде шітото-га цудзуітан да кара-не/ – Хоча ти й залишався до кінця та повертався додому на останньому автобусі, що уходив о дванадцятій... Мені доводилося продовжувати роботу з того моменту й до ранку (Kolbeins, 2019, 1:00:38-1:00:46). Оскільки мовцєві

було притаманне вживання займенника *боку*, випадок використання *аташі* можна назвати жартівливим чи таким, що надавало б мовцю більш молодого звучання, оскільки темою розмови було минуле чоловіка похилого віку.

Один з чоловіків побажав залишитися повністю анонімним та в його мовленні прослідковувалося уникання займенників або ж використання лише *джібун*: まあ、自分にとって、まあ、男性のパートナーが「いいなあ」と思った場合は、自分はこういう結婚をしているということをちゃんと伝えた上で、お付き合いしていきたいと思う。/mā, джібун-ні тотте, mā, дансē-но пāтонā-га ĩnā-то омотта баай-ва, джібун-ва кōйō кеккон-о шітеіру-то ю кото-о чянто цутаета уе-де, оцукіаймашіте ікитай-то омоу/ – Ну, як на мене, ну, якщо я думатиму, що мій [потенційний] партнер хороший, я думаю, я б хотів почати зустрічатися із ним, попередньо добре пояснивши те, що я у такому шлюбі (Desai, & Laven, 2016, 27:10-27:24). Оскільки *джібун* не має традиційно прив'язаного до нього гендерного забарвлення, він дозволяє приховати ідентичність мовця, зробити її більш розмитою.

Окремо слід відмітити, що типово “чоловічий” займенник *俺* /ore/ використовувався лише в одній ситуації жінкою, що переповідала історію, цитуючи слова трансгендерного чоловіка: 「いや！でも、元々は女だから、俺！[...]先月は入れたじゃないか、俺？」「でも、ひげはいてなかったじゃん、先月は？」 /ia! демо, мотомото-ва онна да кара, оре! сентецу-ва хаірета джянай-ка, оре? // демо, хіте хаітенакатта джян, сентецу-ва?/ – “Гей! Але ж я був жінкою! Тому минулого місяця мене й пустили?” “Але в тебе не було бороди, чи не так? Минулого місяця?” (Kolbeins, 2019, 23:44-23:46; 24:08-24:13). Через те, що цитата є непрямою, крім того, що мовець дійсно використовував такий займенник, можна припустити, що вибір жінкою саме *оре* було зроблено для більшого акценту на грубості, мужності співрозмовника, особливо контрастуючи з мовленням самої учасниці інтерв'ю, що надавала перевагу *ваташі*. У відповіді жінкою було також використано *じゃん* /джян/ (скорочене від *じゃない* /джянай/), що є більш характерним для “чоловічого” мовлення.

Слід також зазначити, що хоча частота використання займенника “я” відрізняється від мовця до мовця, для переважної більшості (31 особи), характерним було обирати одну основну варіацію займенника “я”, та навіть у випадку вживання декількох – одному з них надавалася перевага. Так, один із чоловіків у 8 з 10 випадків використовував *боку*, а в інших двох – *аташі*, вживання якого вже було висвітлено вище, та *джібун*. Узагальнені та більш детальні числові дані наведено в Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Особові займенники “я”, які використовували учасники інтерв’ю

		Займенники				
		私	僕	自分	あたし	Жодних займенників
Учасники інтерв’ю	Чоловік-гей	21/2	17/5	11/5	1/1	2
	Чоловік-бісексуал	–	–	–	–	1
	Жінка-лесбійка	13/2	–	2/1	–	1
	Трансгендерний чоловік	1/1	4/2	1/1	–	1
	Трансгендерна жінка	5/2	–	–	5/2	1
	Не зазначено	19/9	2/2	4/3	–	2

Природним є те, що обставини та тема розмови впливають на частоту використання особового займенника “я” та те, яким саме займенником послуговуватиметься особа. Так, більшість проаналізованих інтерв’ю були орієнтовані на тематику ідентичності мовців та японської LGBTQ+ спільноти загалом, а отже мовлення осіб потребувало частого вживання “я”, коли ж піднімалося питання активізму чи різноманітних організацій, число випадків його використання зменшувалося. Так само місце, де проводилося інтерв’ю, та професійна зайнятість мовців мала вплив на вибрані ними займенники – нічний клуб чи власний дім створює простішу та комфортнішу атмосферу, ніж у шінтоїстському храмі чи в стінах будівлі органу самоврядування; людина, що грає роль у рамках артгауз-виступу, та членкиня

муниципальної ради також матимуть різні індивідуальні стилі мовлення. Також, через те, що розмова велася із незнайомими для мовців людьми, що спонукало до більш обережного вживання тих чи інших слів, мовці могли мати тенденцію до надання переваги *vatahi* здебільшого через його відносну гендерну нейтральність.

2.2. Послугування членами LGBTQ+ спільноти експресивними частками

Аналізуючи частоту вживання експресивних часток японцями, що належать до LGBTQ+ спільноти, ми виявили, що лише 7 з 38 учасників інтерв'ю, тобто 8%, не використовували жодних часток у своєму мовленні. Говорячи ж про 92% мовців, що послуговувалися ними, можна зазначити, що найбільш різноманітним арсеналом володіли чоловіки-геї та жінки-лесбійки (по 9 різних часток на категорію), вони також були тими, хто використав 46,8% усіх використаних часток (171 одиниця).

За результатами дослідження нами було зафіксовано 13 різних експресивних часток, а також було вирішено виділити чотири найпоширеніші в мовленні учасників інтерв'ю: *ね* /ne/ (96 разів 27 особами), *まあ* /mā/ (26 разів 15 особами), *な* /na/ (або *な* *あ* /nā/) (13 разів 8 особами) та *よ* /yo/ (10 разів 8 особами), – вони складають 84,8% від усіх нарахованих одиниць. Серед них можна виділити *ね*, частота вживання якої очевидно переважає над іншими (56,1%); вона особлива й тим, що нею послуговувалися усі категорії учасників проаналізованих інтерв'ю хоча б один раз. Частки ж, що увійшли в 15,2% від загальної кількості, було використано в середньому лише три рази. Детальні узагальнені дані про усі частки подано в Додатку А.

Окремо слід розглянути використання типово чоловічих експресивних часток *さ* *あ* /cā/, *ぞ* /zo/ та *ぜ* /ze/ жінками-лесбійками: レズビアンだけにフォーカスしたわけ
でわなくて、今日の夜、遊びどうするって言った時に女だけで騒ごうぜ。
/резубіан даке-ні фōкасу шіта ваке деванакуте, кьō-но йору, асобі дō суру-тте ітта
токі-ні онна даке-де саватō-зе/ – Не те щоб я фокусувалася лише на лесбійках – [це
було місце, де будь-яка жінка,] яка думала, де б їй порозважатися сьогодні ввечері,
могла б пошуміти лише з жінками (Kolbeins, 2019, 17:43-17:49). Хоча ці випадки й

були поодинокими, можна зробити висновок, що для учасниць інтерв'ю інкорпорування елементів традиційно чоловічого мовлення у власне не є неприродним. Частку *йо* також відносять до маскулінних (Abe, 2010, p. 49), однак за результатами спостережень у власному мовленні нею послуговувався лише один чоловік (1 раз), але дві жінки-лесбійки та одна трансгендерна жінка (3 рази сумарно).

Не дивлячись на те, що комбінування часток (*よね* /*йоне*/, *なの* /*нано*/, *のわ* /*нова*/ тощо) вважають рисою жіночого мовлення, прослідкувати його використання можна було лише в мовленні чоловіків та осіб, що не дали чіткого визначення своїй гендерній ідентичності, натомість мали й традиційно маскулінну гендерну експресію, і фемінну. Наприклад, нею послуговувалася особа, яка не зазначила ні свій гендер ні орієнтацію, але наголосила на тому, що вона є дрег-квін (зазвичай, чоловіки, що займаються кросдресингом): *やっぱり、こんな格好でお店を入っても、誰も振り向かないとか、誰も文句も言っておくれないとか、寂しいっていうのはあるんですよ。/яппарі, конна какко-де омісе-о іттемо, даремо фурімуканай-тока, даремо монку-мо іттеокунай-тока, сабіші-тте ю-нова арун дес-йоне/ – Зрештою, якщо я зайду в такому вигляді в заклад і ніхто [на мене] не озирнеться, ніхто [на мене] не поскаржиться, то мені ж буде сумно (Kolbeins, 2019, 05:32-05:40).*

Мовлення носіїв японської мови багате на вживання часток, що використовуються із метою підкреслення емоційного відтінку сказаного. Кожному мовцеві притаманні індивідуальні мовленнєві звички, що визначають частоту вживання тих чи інших часток та кількість різних характерних для особи цих експресивних одиниць: деякі з учасників інтерв'ю мали тенденцію до надмірного повторювання однієї частки. Поширеність у вжитку часток, що виявилися найпопулярнішими, можна пояснити тим, що розмові в стилі інтерв'ю потребують пояснень, які підкреслюють частками *не*, *на* (також на позначення риторичного запитання) та *йо*, і роздумів, для заповнення пауз у яких послуговуються часткою *ма*.

2.3. Специфіка ввічливого мовлення представників LGBTQ+ спільноти

Носії японської мови мають тенденцію до змішування елементів простого та ввічливого мовлення, що ускладнює процес ідентифікації стилю, якому вони надають перевагу. Більшість учасників інтерв'ю представлялися використовуючи конструкції типові для стилю *тейнейго*, але одразу після чи поступово переходили до більш розмовних. На прикладі реплік однієї з учасниць з початку зйомок та кінця можна побачити різницю в мовленні: 1) 私の名前は乃木燈子です。五十歳です。何をしてくれるかという、日々何かを考えられて、何かを作ってるということでしょうかね。*/ваташі-но намае-ва ногі суміко дес. тоджю сай дес. нані-о шітеру-ка-то ю-то, хібі наніка-о кангаерарете, наніка-о цукуттеру-то ю кото дешьō-ка-не/* – Мене звати Ногі Суміко. Мені п'ятдесят. Якщо говорити про те, чим я займаюся, мабуть, кожен день щось вигадую, щось створюю? (Kolbeins, 2019, 06:24-06:35) 2) 私ね、家庭内差別のことだったのよ。親にあんまり愛されてなくて、それで親はいたんだけど、そういう家庭で親をすごく憎んでたの。*/ваташі-не, катēнай сабецу-но котодатта-нойо. оя-ні аммарі ай саретенакоте, соре-де оя-ва ітан дакедо, сōю катē-де оя-о сугоку нікудета-но/* – Проти мене ж дискримінували у власному домі. Батьки мене не дуже любили й, хоча вони й були, через те, якою була ситуація в сім'ї, я їх жахливо ненавиділа (Kolbeins, 2019, 01:14:13-01:14:27). Так, другий уривок інтерв'ю містить більшу кількість експресивних часток та простих форм слів. Також існувала тенденція поступового збільшення частота вживання конструкцій простого стилю із плином розмови, зближенням стосунків між знімальною командою й мовцями, тому розподіл представлений у Таблиці 2.3. є відносно розмитим.

Серед чотирьох осіб, що послуговувалися *тейнейго*, була одна жінка-членкиня органу самоврядування, цим можна пояснити надання переваги ввічливому мовленню, характерному для політичної та урядової сфер: 政治的に言うと、やはり政治的には明治時代からの近代家族というのが、まあ、男性と女性が結婚して、子供がいるという家族を標準としてきたということがありますので、まあ、多くの政治家に

とっては同性愛のことについてというのは、あのう、振りたくない課題だと思います。/сѣджітекі-ні ю-то, яхарі сѣджітекі-ніва мѣджі джідай-карано кінтай кадзоку-то ю-нога, ма̄, дансѣ-то джьосѣ-га кеккон шіте, кодомо-га іру-то ю кадзоку-о хьōджюн-то шітекіта-то ю кото-га арімас-ноде, ма̄, ооку-но сѣджінка-ні тотте-ва дб̄сѣай-но кото-ні цуіте-то ю-нова, ан̄, фурітакунай кадай да-то омоімас/ – Якщо говорити з політичної точки зору, через те, що сучасний формат сім'ї, який має початок з періоду Мейджі, ну, де чоловік і жінка одружуються та заводять дітей, став нормою, ну, я думаю, що для багатьох політиків, гомосексуальність – це тема, яку вони, гм, не хочуть піднімати (Desai, & Laven, 2016, 29:09-29:33).

Таблиця 2.3.

Рівні ввічливості мовлення учасників інтерв'ю (кількість осіб)

		Рівні ввічливості		
		Ввічливий	Простий	Змішаний
Учасники інтерв'ю	Чоловік-гей	–	6	6
	Чоловік-бісексуал	–	1	–
	Жінка-лесбійка	1	2	–
	Трансгендерний чоловік	–	2	2
	Трансгендерна жінка	–	3	2
	Не зазначено	3	4	6

Оскільки лише 11,8% від усіх учасників інтерв'ю послуговувалися тільки ввічливим мовленням, можна припустити, що здебільшого розслаблені обставини, за яких проводилися інтерв'ю, мали вплив на надання мовцями переваги простому стилю мовлення, чи вживання лише елементів ввічливого.

2.4. Лексика на позначення представників LGBTQ+ спільноти та специфіка її вживання

Слова, що стосуються тематики LGBTQ+ є як питомо японські, так і запозичені (外来語 /гайрайго/), здебільшого з англійської. Більшістю мовців слово 同性愛 /дōсēай/ використовувалося на позначення гомосексуальності як явища, тоді як поняття ゲイ /rē/ або /гей/, レズビアン /резубіан/, バイ /бай/ (скорочення від バイセクシュアル /байсекушюару/) для більш конкретної ідентифікації тієї чи іншої сексуальної орієнтації. На позначення гетеросексуальних людей так само фігурувало два терміни: 異性愛 /ісēай/ та ストレイト /суторēто/. Хоча такі одиниці лексики є загальноновживаними, слід зазначити, що раніше деякі з них могли мати негативний відтінок, наприклад, через вплив порнографічної індустрії на сприйняття лесбійок японським суспільством, слово *резубіан* вважалося вульгарним та принизливим.

Окремо слід виділити лексику, що може мати дерогативний, принизливий чи контроверсійний характер. Троє з учасників інтерв'ю використали слово 変態 /хентай/ – дивний, аномальний, ненормальний (Kolbeins, 2019, 02:25; 32:47), на позначення представників LGBTQ+ спільноти, але було зазначено, що до його вживання слід ставитися із обережністю. Основною причиною є його дерогативна природа – цим терміном гетеросексуальні люди називали усіх, хто не ідентифікував себе як гетеросексуальна особа. Еквівалентним до *хентай* терміном можна назвати англійське *queer* /квір/ (запозичене в японську як クィア /кіа/), що також набуло принизливого значення, а пізніше стало загальноновживаним серед членів LGBTQ+ спільноти з метою його нормалізації та позбавлення негативної конотації.

Поняття おかま /окама/ використовується на позначення геїв, часто тих, яким притаманні елементи типово жіночої гендерної експресії, а іноді – трансгендерних жінок (McLelland, & Dasgupta, 2005, p. 83). Даний термін вважається застарілим, адже й у сучасній японській воно часто має дерогативне чи вульгарне значення. Не дивлячись на це, деякі особи надають перевагу *окама* для самоідентифікації, виражаючи таким чином боротьбу із стереотипами та намагання надати першочергово принизливому терміну нове позитивне значення. Слово ニューハーフ /ніюхāфу/, яке також використовують на позначення трансгендерних жінок, особливе сферою

вживання – медіа та сфера сексуальних послуг, – через що людьми, які не задіяних у цих спільнотах, воно використовується з дерогативною конотацією (Kolbeins, 2019, 14:34). Можна прослідкувати, що обидва поняття є популярними серед старшого покоління представників LGBTQ+.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі ми окреслили хід та представили результати виконаного шляхом спостереження дослідження особливостей мовлення квір-японців на відеоматеріалах фільму “*Queer Japan*” (Kolbeins, 2019) та епізоду “*Japan*” телевізійного шоу “*Gaycation*” (Desai, & Laven, 2016). Розподіливши учасників інтерв’ю за категоріями, що було визначено за двома ознаками: гендерною ідентичністю та сексуальною орієнтацією, – ми зосередили нашу увагу на аналізі специфіки вживання варіантів особового займенника “я” та експресивних часток, особливості ввічливого мовлення та характерній для мовців лексиці.

Нами було виявлено, що на варіації вживання певних мовленнєвих рис впливали місце проведення інтерв’ю, тема розмови та професійна зайнятість мовців. Ми виявили найпоширеніші варіації займенника “я” та експресивні частки, специфіку вживання яких було пов’язано із самоідентифікацією мовців. Згідно з результатами спостереження, більшість учасників послуговувалися простим стилем, чи змішували його з елементами ввічливого, що також можна пов’язати із дружньою атмосферою. Окремо слід зазначити, що, оскільки розмова велася із незнайомими для мовців людьми, мовлення учасників інтерв’ю могло бути обережнішим, що виражається в наданні переваги більш ввічливим, гендерно-нейтральним мовним елементам.

У результаті спостереження ми також мали нагоду занотувати терміни, що стосуються як LGBTQ+ спільноти загалом, так й окремо японського її пласту. Нами було виявлено, що для японської мови характерна як питома (*дōсēай, ісēай* тощо), так і запозичена (*резубіан, кіа* тощо) лексика на тематику LGBTQ+, а також окремі поняття, такі як *хентай* та *окама*, що використовуються із обережністю.

ВИСНОВКИ

Викладаючи теоретичну інформацію, яка надає можливість кращого розуміння результатів подальшого дослідження та обставин за яких вони було утворені, ми окреслили розвиток LGBTQ+ спільноти в Японії в історичному аспекті: розглянули найдавніші згадки в різноманітних літературних джерелах та наголосили на основних подіях і тенденціях, що мали вплив на сучасний соціальний стан японської квір-спільноти.

Нами було викладено історичні відомості про особливості розвитку гендерності японської мови, відмінностях і зв'язках між жіночим та чоловічим мовленням, їхніх варіаціях (наприклад, *ньобо котоба, шьōсē котоба та джьōтакусē котоба*) і тенденціях сучасності, таких як поступовий перехід до більшої розмитості між мовленням двох статей.

Враховуючи історичний аспект розвитку гендерних ролей у японському суспільстві, ми надали їм характеристику та виявили, що значний вплив на їхнє формування мало конфуціанство й вестернізація та такі норми, які є притаманними сучасній Японії, було утворено в XVII столітті та залишено майже незмінними.

Ми також основні специфічні риси використання елементів ввічливого мовлення жінками та чоловіками, зосереджуючи увагу на традиційних та усталених нормах, наприклад, те, що жінкам притаманне більш скромне та ввічливе мовлення із використанням “прикрашальних префіксів”, а чоловікам – грубе та просте, із великою кількістю скорочень та сленгу.

Нами було проаналізовано мовлення квір-японців та виявлено, що найбільш уживаним варіантом особового займенника “я” є 私 /*vataui*/. Нами було визначено тенденцію надання трансгендерними особами переваги традиційно гендерованим 僕 /*боку*/ та あたし /*ataui*/, у випадках, коли вони не використовували більш гендерно-нейтральні *vataui* чи 自分 /*джібун*/. Поодинокі випадки використання 俺 /*оре*/ жінкою-лесбійкою та *ataui* чоловіком-геєм, що не були характерними для їхнього мовлення, було пов'язано із наміром надати власному мовленню більш грубого та

ніжного відтінку відповідно. Результати спостереження також дали змогу визначити, що 31 з 38 осіб, мовлення яких було проаналізовано, послуговувалися лише однією варіацією особового займенника “я”.

Аналізуючи частоту вживання експресивних часток квір-японцями нами було підтверджено, що мовлення носіїв японської мови багате на вживання часток, що використовуються із метою підкреслення емоційного відтінку сказаного, оскільки ми виявили, що лише 7 з 38 учасників інтерв'ю, не використовували жодних часток у своєму мовленні. Нами було зафіксовано 13 різних експресивних часток, а найпопулярнішими було визначено: *ね* /ne/ (якою послуговувалися усі мовці хоча б один раз), *まあ* /mā/, *な* /na/ (або *なあ* /nā/) та *よ* /yo/. Ми також виділили поодинокі випадки використання типово чоловічих експресивних часток *さあ* /cā/, *ぞ* /zo/, *ぜ* /ze/ жінками-лесбійками та типово жіночих комбінацій часток чоловіками, що свідчать про природність інкорпорування елементів мовлення, які традиційно відносять до статі, що не відповідає гендерної ідентичності мовця.

Нами було визначено, що більшість квір-японців, мовлення яких було досліджено, послуговувалися виключно простим стилем або змішували елементи двох рівнів. Нами було виявлено складність чіткого визначення якому рівню ввічливості надавали увагу ті чи інші мовці, оскільки в повсякденних розмовах, носії японської мови мають тенденцію до змішування елементів простого та ввічливого мовлення. Також, у мовленні японців існує схильність до використання типових для *тейнейго* конструкцій тільки під час першого знайомства та подальшого різкого чи поступового переходу до розмовного мовлення. Ми дійшли висновку, що на вживання тих чи інших гендерованих елементів мовлення впливають тема розмови (наприклад, учасники, що надавали інформацію щодо власного досвіду та своєї особистості послуговувалися займенником “я” частіше, ніж ті, хто зосереджував увагу на активізмі, політиці тощо), місце проведення інтерв'ю (яке може створювати як офіційну, так і дружню атмосферу, спонукаючи використання відмінних мовних засобів) та професійна зайнятість мовців (наприклад, членкиня органу самоврядування надавала перевагу ввічливому мовленню, характерному для

політичної та урядової сфер, а дрег-квін використовувала типово жіночі експресивні комбіновані частки).

Серед лексики на тематику LGBTQ+ ми зафіксували як японські, так і запозичені поняття та терміни. Ми виокремили такі поняття як, 変態 /хентай/, おかま /окама/ та ニューハーフ /нюхāфу/, що вважаються тим чи іншим чином такими, до вживання яких слід підходити із обережністю, здебільшого через їхню дерогативну чи вульгарну конотацію. Нами також було прослідковано, що ці поняття здебільшого є популярними серед старшого покоління представників LGBTQ+.

要約

この論文のテーマは「LGBTQ+コミュニティに属する日本人の話し方の特殊性」である。日本語の主な特徴の一つは、敬語の体系、「男性」と「女性」に分割された話し方であるため、日本語の性別的なアスペクトが、シスジェンダーでも異性愛者でもない人々の話し方にどのような影響を与えるのかという問題である。

この論文の目的は、日本のLGBTQ+コミュニティの代表者の話し方の特殊性を決定することであり、研究の対象は、クィアの日本人のスピーチの語彙的、文体的特徴である。映画「クィア・ジャパン」とテレビ番組「ゲイケーション」のインタビューが調査された。インタビュー対象者が使用する終助詞、一人称代名詞「私」、敬語のレベルが研究された。日本のLGBTQ+コミュニティの歴史、日本社会における性別役割、男性と女性の話し方の特徴、日本のジェンダー言語の歴史に関する基本情報を提供した。

研究の結果、最も一般的な一人称代名詞は「私」で、最もよく使用される終助詞は「ね」、「まあ」、「な」（「なあ」）、「よ」である。また、参加者のほとんどが口語体で話していた。LGBTQ+をテーマにした重要な語彙も特定した。

キーワード：LGBTQ+コミュニティ、一人称代名詞、終助詞、敬語、語彙。

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Abe, Hideko (2010). *Queer Japanese: Gender and Sexual Identities through Linguistic Practices*. Palgrave Macmillan.
https://transreads.org/wp-content/uploads/2021/12/2021-12-30_61cdc9d64808c_QueerJapaneseGenderandSexualIdentitiesthroughLinguisticPracticesbyHidekoAbez-lib.org_.pdf
- Bae, Jihey (2010). Gender Role Division in Japan and Korea: The Relationship between Realities and Attitudes. *Journal Of Political Science & Sociology*, 13, 71-85.
<https://core.ac.uk/download/pdf/145731345.pdf>
- Bendall, Lisa (2021). *QUEER JAPANESE: The modern-day language usage of Japanese LGBTQ+ people*. [Student essay, Gothenburg University]. GUPEA.
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/70422/gupea_2077_70422_1.pdf?sequence=1
- Brown, Roger H. (2013). Yasuoka Masahiro's "New Discourse on Bushidō Philosophy": Cultivating Samurai Spirit and Men of Character for Imperial Japan. *Social Science Japan Journal*, 16(1), 107–129.
<http://www.jstor.org/stable/43920163>
- Bullock, Julia C., Kano, Ayako, & Welker, James (Eds.). (2017). *Rethinking Japanese Feminisms*. University of Hawai'i Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctv3zp07j>
- Buruma, Ian (1985). *Behind the Mask: On Sexual Demons, Sacred Mothers, Transvestites, Gangsters, and Other Japanese Cultural Heroes*. New American Library.

https://transreads.org/wp-content/uploads/2021/12/2021-12-23_61c4c900524c6_BehindthemaskonsexualdemonssacredmotherstransvestitesgangstersdriftersandotherJapaneseculturalherosbyBurumaIanz-lib.org_.pdf

Camilleri, Gabriele (2022). Language Stereotypes in Japanese Culture. A Qualitative Analysis of “Elderly Man”. *Role Language in Translation*. *Lea*, 11, 481-499.

<https://oajournals.fupress.net/index.php/bsfm-lea/issue/view/591/220>

Chalmers, Sharon (2002). *Emerging Lesbian Voices from Japan*. Routledge.

<https://we.riseup.net/assets/543344/Sharon+Chalmers+Emerging+Lesbian+Voices+from+Japan+%282002%29.pdf>

Conner, Randy P., Sparks, David H., & Sparks, Mariya (1998). *Cassell's Encyclopedia of Queer Myth, Symbol and Spirit*. Cassell.

https://archive.org/details/cassells-encyclopedia-of-queer-myth-symbol-and-spirit-gay-lesbian-bisexual-and-t_202305/mode/1up

Cook, Emma E. (2017). Aspirational Labour, Performativity and Masculinities in the Making. *Intersections*, 41, para. 1-4.

<http://intersections.anu.edu.au/issue41/cook.html#n1>

Cooper, Jessica (2013). *The Roles of Women, Animals, and Nature in Traditional Japanese and Western Folk Tales Carry Over into Modern Japanese and Western Culture*.

[Undergraduate honors thesis, East Tennessee State University]. East Tennessee State University Institutional Repository.

<https://dc.etsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1170&context=honors>

D'Alconzo, Francesca (2022). *Gendered Language in Japanese: Origins, characteristics, and differences between gendered language use in contemporary Japanese and Japanese animation*. [Master's thesis, Leiden University]. Leiden University Student Repository.

<https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A3447241/view>

Dasgupta, Romit (2010). Globalisation and the Bodily Performance of 'Cool' and 'Un-cool' Masculinities in Corporate Japan. *Intersections*, 23, para. 15-18.

<http://intersections.anu.edu.au/issue23/dasgupta.htm>

Desai, Niharika, & Laven, David (Directors). (2016, March 2). Japan (Season 1, Episode 1) [TV series episode]. In Page, Elliot, Leidner, Nomi Ernst, Fitzgerald, Brendan, Smith, Shane, Moretti, Eddy, Jonze, Spike ... Czarnecki, Jim (Executive Producers), *Gaycation*. Vice Media.

<https://youtu.be/NnrAISE6x08>

Endō, Oriie (2006). *A Cultural History of Japanese Women's Language*. Michigan: Center for Japanese Studies, The University of Michigan.

<https://dokumen.pub/a-cultural-history-of-japanese-womens-language-1929280394-2006049251.html>

Hassan, Amina (2022). Women's Same-sex Relationships in Japanese History. *Footnotes*, 15, 7-12.

<https://journal.lib.uoguelph.ca/index.php/footnotes/article/view/6962>

Hideki, Sunagawa (2006). Japan's Gay History. In Fushimi Noriaki (Ed.), *Introduction to homosexuality* (pp. 44-47) (McLelland, Mark, Trans.). ポット出版. (Original work

published

2003)

<http://intersections.anu.edu.au/issue12/sunagawa.html>

Human Rights Watch. (2021, January 26). *Japan: Introduce LGBT Equality Act Before Olympic*.

<https://www.hrw.org/news/2021/01/26/japan-introduce-lgbt-equality-act-olympics>

Inoue, Miyako (2002). Gender, Language, and Modernity: Toward an Effective History of Japanese Women's Language. *American Ethnologist*, 29(2), 392–422.

<https://web.stanford.edu/~eckert/Courses/11562018/Readings/inoue2002.pdf>

Inoue, Miyako (2006). *Vicarious Language: Gender and Linguistic Modernity in Japan* (1st ed.). University of California Press.

<https://dokumen.pub/vicarious-language-gender-and-linguistic-modernity-in-japan-9780520939066.html>

Kawamura, Sayaka (2011). *Marriage in Japan: attitudes, intentions, and perceived barriers*.

[Doctoral dissertation, Bowling Green State University]. OhioLINK Electronic Theses and Dissertations Center.

http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=bgsu1302197506

Kawasaka, Kazuyoshi (2023). Queers and National Anxiety: Discourses on Gender and Sexuality from Anti-Gender Backlash Movements in Japan since the 2000s. In J. Goetz & S. Mayer (Eds.), *Global Perspectives on Anti-Feminism: Far-Right and Religious Attacks on Equality and Diversity* (pp. 182–201). Edinburgh University Press.

<https://www.jstor.org/stable/10.3366/jj.7358671.14>

- Kawasaka, Kazuyoshi, & Würrer, Stefan (2024). Introduction: A new age of visibility? LGBTQ+ issues in contemporary Japan. In Kazuyoshi Kawasaka, & Stefan Würrer (Eds.), *Beyond Diversity: Queer Politics, Activism, and Representation in Contemporary Japan* (pp. 1-20). düsseldorf university press.
<https://doi.org/10.1515/9783110767995-004>
- Kinsui, Satoshi (2017). *Virtual Japanese: Enigmas of Role Language*. Osaka University Press.
https://ir.library.osaka-u.ac.jp/repo/ouka/all/67215/OUHSS_SK.pdf
- Kitao, Kaori (2000, March 3). *Japanese 'T'*. Webbsie.
<https://www.swarthmore.edu/Humanities/tkitao1/japan/japanese.html>
- Kolbeins, Graham (Director). (2019). *Queer Japan*. [Film]. HIROMEDIA8.
<https://tubitv.com/movies/664857/queer-japan>
- Leupp, Gary P. (2023). *Male Colors: The Construction of Homosexuality in Tokugawa Japan*. University of California Press.
<https://books.google.com.ua/books?id=a6q-PqPDAmIC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
- Maynard, Senko K. (2016). *Fluid Orality in the Discourse of Japanese Popular Culture*. John Benjamins Publishing Company.
<https://doi.org/10.1075/pbns.263>
- Makoto, Furukawa, & Lockyer, Angus (1994). The Changing Nature of Sexuality: The Three Codes Framing Homosexuality in Modern Japan. *U.S.-Japan Women's Journal*.

English Supplement, 7, 98–127.

<http://www.jstor.org/stable/42772078>

McLelland, Mark (2004). From Sailor-Suits to Sadists: “Lesbos Love” as Reflected in Japan’s Postwar “Perverse Press.” *U.S.-Japan Women’s Journal*, 27, 27–50.

<http://www.jstor.org/stable/42771918>

McLelland, Mark, & Dasgupta, Romit (Eds.). (2005). *Genders, Transgenders and Sexualities in Japan* (1st ed.). Routledge.

<https://transreads.org/wp-content/uploads/2021/07/2021-07->

[16_60fla1a320da1_mark-mcLelland-genders-transgenders-and-sexualities-in-japan.pdf](https://transreads.org/wp-content/uploads/2021/07/2021-07-16_60fla1a320da1_mark-mcLelland-genders-transgenders-and-sexualities-in-japan.pdf)

McLelland, Mark J. (2011). Japan's Queer Cultures. In Theodore Bestor, Victoria Bestor, & Akiko Yamagata (Eds.). *Routledge Handbook of Japanese Culture and Society* (pp. 200-210). Routledge.

<https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1277&context=artspapers>

Meng, Linlin (2009). *Relevance and impact of gender issues on the outlook for forestry in North Asia*. (Working Paper No. APFSOS II/WP/2009/12). FAO Regional Office for Asia and the Pacific.

<https://www.fao.org/fileadmin/templates/rap/files/APFSOS/2009->

[12Gender_issues.pdf](https://www.fao.org/fileadmin/templates/rap/files/APFSOS/2009-12Gender_issues.pdf)

National Public Radio. (2022, June 20). *Japan court says ban on same-sex marriage is constitutional.*

<https://www.npr.org/2022/06/20/1106313824/japan-court-ban-on-same-sex-marriage-constitutional>

Ogawa, Sho (2017). *Producing gayness: The 1990s “gay boom” in Japanese media*. [Doctoral dissertation, University of Kansas]. KU ScholarWorks. <http://hdl.handle.net/1808/27011>

Preskar, Peter (2023, May 11). *Nanshoku: Exploring Japan’s Historical Homosexual Practices*. Medium. <https://short-history.com/nanshoku-62c6c63a9004>

Ramos, Óscar, & Garcés, Pilar (2005). Japanese women's role. Past and present. *Bulletin of Portuguese - Japanese Studies*, 10-11, 223-242. <https://www.redalyc.org/pdf/361/36101106.pdf>

Saeki, Junko (2008). Beyond the Gender Dichotomy: The Cross-dressing Tradition in Japanese Theatre. *Intersections*, 16, para. 3-15. <http://intersections.anu.edu.au/issue16/saeki.htm>

Saito, Shinichi (2007). Television and the Cultivation of Gender-Role Attitudes in Japan: Does Television Contribute to the Maintenance of the Status Quo? *Journal Of Communication*, 57(3), 511-531. <https://academic.oup.com/joc/article-pdf/57/3/511/22325859/jjnlcom0511.pdf>

Saunders, Rebecca (2021, December 6). ‘Modern girls’: Japan's first recognizable youth culture movement. The Japan Times. <https://www.japantimes.co.jp/life/2021/12/06/lifestyle/japan-modern-girls/>

Sturtz, Cindi Lou (2001). *Danseigo Da Zo!: Japanese Men's Language : Stereotypes, Realities, and Ideologies*. [Doctoral dissertation, University of California, Davis]. ProQuest.

<https://www.proquest.com/openview/12f820d5317eb3f5a3076f770e090153/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>

Sugihara, Yoko, & Katsurada, Emiko (2002). Gender role development in Japanese culture: Diminishing gender role differences in a contemporary society. *Sex Roles: A Journal of Research*, 47(9-10), 443–452.

<https://doi.org/10.1023/A:1021648426787>

Tsujimura, Natsuko (2007). *An introduction to Japanese linguistics* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

<https://archive.org/details/introductiontoja0000tsuj>

杉浦郁子, & 前川直哉, (2022, Вересень 27). 「地方」と性的マイノリティ 東北6県のインタビューから (“Регіони” та сексуальні меншини: З інтерв’ю шести префектур Тохоку). 青弓社.

<https://www.seikyusha.co.jp/bd/isbn/9784787235152/>

日本経済新聞. (2023, Лютий 27). 同性婚に賛成 65% 自民支持層でも 58% 本社世論調査 (За результатами опитування, одностатеві шлюби підтримують 65%, навіть 58% у ліберальній демократичній партії).

<https://www.nikkei.com/article/DGXZQOUA253J70V20C23A2000000/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Експресивні частки, які вживали учасники інтерв'ю

		Учасники інтерв'ю					
		Чол-гей	Чол-бі	Жін-лесбійка	Т-чол	Т-жін	Х
Частки	ね/ねえ	29/8	3/2	13/3	9/3	11/3	31/9
	よ	1/1	–	2/2	–	1/1	6/4
	よね	–	–	1/1	–	–	6/3
	まあ	7/3	–	3/3	4/1	1/1	11/7
	の	1/1	–	1/1	–	–	–
	な/なあ	5/3	–	4/1	1/1	1/1	2/2
	なの	1/1	–	–	–	1/1	–
	のわ	4/2	–	–	–	–	–
	のね	–	–	–	–	–	1/1
	のよ	–	–	1/1	–	–	–
	さ/さあ	2/2	–	1/1	–	–	–
	かな	2/1	–	–	1/1	1/1	–
	ぞ/ぜ	–	–	2/2	–	–	–
	Жодних	2	–	–	2	1	2

Прим.: назви колонок “Чол-гей” (Чоловік-гей), “Чол-бі” (Чоловік-бісексуал), “Жін-лесбійка” (Жінка-лесбійка), “Т-чол” (Трансгендерний чоловік), “Т-жін” (Трансгендерна жінка) та “Х” (Не зазначено) було скорочено.